

С. Б. Бортник

*асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Л. В. Гіков

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

РОБОТА З ФАХОВИМИ ТЕКСТАМИ БІОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Анотація. Розглядаються особливості роботи з фаховими текстами та різноманітність вправ у вивченні іноземної мови професійного спрямування, та формування іншомовної комунікативної компетенції.

Ключові слова: англійська мова для спеціальних цілей, професійна компетенція, термінологія, навчання читанню, фахові тексти, іноземна мова професійного спрямування, види вправ.

Постановка проблеми. Володіння іноземною мовою відкриває необмежений доступ для студентів немовних спеціальностей для роботи із автентичними фаховими текстами, дає змогу ознайомитися із досягненнями світової науки і техніки. Вивчення іноземних мов у закладі вищої освіти є однією зі складових послідовної іншомовної освіти, а також одним із компонентів формування професійної іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців [9], що сприяє активній участі у світових інтеграційних процесах, академічній та професійній мобільності [3], спілкуванню з іноземними фахівцями, роботі з сучасною фаховою літературою (інформації біологічного напрямку саме англійською мовою дуже багато).

Згідно прогнозованих результатів навчання, випускники закладу вищої освіти мають володіти іноземною мовою фахового (професійного) спрямування, що зумовлює необхідність навчання саме роботи з фаховими текстами, враховуючи лексичні (а точніше, термінологічні) та граматичні особливості спеціалізованої літератури, та наукового дискурсу. Але при всьому розумінні важливості фахової літератури, завдання з формування вміння користуватися літературою із певної спеціальності іноді залишається невирішеним. Таким чином, **об'єктом** дослідження є професійна іншомовна підготовка фахівців біологічного напрямку, а **предметом** – алгоритм роботи з фаховими біологічними текстами в процесі оволодіння іноземною мовою. Питання коректного вибору текстів фахової спрямованості та завдань для роботи з ними, враховуючи методичні та професійні особливості має першочергове значення. **Метою** роботи є систематизація, окреслення специфіки та урізноманітнення роботи з професійно-орієнтованими текстами біологічної тематики.

Ступінь розробленості проблеми (аналіз останніх досліджень і публікацій). Питання навчання студентів роботі з професійно-орієнтованими текстами, та, зокрема, читанню фахових джерел, розглядалися у працях таких вітчизняних зарубіжних дослідників, як Г.В. Барабанова [1], Н.А. Бараненкова [2], Л.І. Морська [10], О.Б. Тарнопольський [12], Сарієва А. [11], В. Грейб [14], Р. Джампелт [15] та ін. Проблеми перекладу текстів фахової спрямованості привертала увагу багатьох науковців: українських та іноземних вчених, а саме, Г. Вермеєр [18], В. Вільс [20], В.І. Карабан [8], Вискушенко С.А. [5], Г.Р. Вороніна [7], К. Норд [17].

Постановка завдання. Досвід викладання на 1–2 курсах бакалаврського рівня на природничих спеціальностях показав, що більшість студентів вміють виконувати лексико-граматичні завдання, проте часто читають тексти англійською мовою дуже повільно, не володіють прийомами пошуку й обробки текстової інформації, не можуть письмово й усно висловити свою думку засобами іноземної мови, не

кажучи вже про утворення вторинних документів (тез, анотацій, резюме) за прочитаним текстом фахової спрямованості. А саме ці вміння та навички є підґрунтям для подальшого фахового зросту спеціалістів. Максимально стислий курс іноземної мови на природничих спеціальностях вищих навчальних закладів вносить свої корективи в програму, висуваючи проблему інтенсифікації навчання іноземної мови за професійним спрямуванням. Викладачі змушені враховувати недостатній рівень знань і вмінь, з якими випускники середніх шкіл приходять до ВНЗ, та розв'язувати завдання щодо навчання студентів із різним рівнем іншомовної підготовки в обмежений час. Теоретичний аналіз наукових джерел та практичний досвід підготовки майбутніх фахівців природничих спеціальностей дозволили виявити певні суперечності між існуючою системою професійної іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей та завданнями, що висунуті до навчання іноземних мов на сучасному етапі розвитку суспільства, та вимогами стейкхолдерів та потенційних роботодавців.

Виклад основного матеріалу. Головним напрямком вивчення іноземної мови професійного спрямування у закладі вищої освіти є розвиток навичок роботи з фаховими текстами, і на цій основі, відповідно, розвиток іншомовних комунікативних навичок. Процес формування іншомовної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей охоплює навчання іншомовної лексики, як загальнонавчальної, так і професійної, оволодіння активним та пасивним граматичним мінімумом, подальший розвиток орфографічних умінь. Засвоєння професійної іншомовної лексики відбувається в процесі читання спеціально відібраних професійно-спрямованих текстів із подальшою організацією системи вправ для розширення лексичного запасу відповідно до обраного студентами фаху.

Текст є основою для введення тематичної лексики або граматичного матеріалу, він є невід'ємною частиною викладання іноземної мови, особливо у закладі вищої освіти. Особливу увагу важливо приділяти прийомам роботи з автентичними і оригінальними фаховими текстами [1, 7, 8, 14]. Регулярна робота над текстом професійного спрямування забезпечує оволодіння базовою терміносистемою певної галузі. Фахові тексти спеціального призначення підбираються за одним із принципів дидактики «від простого до складного», і цей процес вимагає ретельної вичитки та врахування рівня володіння мови студентами. Модель інтегрованого навчання читанню та оволодінню фаховою лексикою передбачає виконання різноманітних завдань до тексту, від простих завдань на визначення вірних або невірних тлумачень (*True/False/Not given*) до погодження з думкою автора або відстоювання протилежної точки зору з відповідною аргументацією.

Навчання читанню взагалі, і фахових текстів, зокрема, можна умовно розбити на такі етапи:

- етап *pre-reading* (до читання), коли відбувається введення незнайомого мовного матеріалу, та тематики тексту;
- етап *reading* (саме читання) – самостійне або аудиторне читання автентичного/ навчального тексту;
- етап *post-reading* (після читання), різноманітні вправи на перевірку розуміння прочитаного, аналітична робота з текстом.

Саме на третьому етапі читання (*post-reading*) ретельно опрацьовується та закріплюється новий лексичний матеріал, завдяки виконанню післятекстових вправ, тобто вправ рецептивно-продуктивного та комунікативного типу. Студент покращує навички автоматизації використання засвоєних термінологічних лексем і словосполучень у як підготованому, так і спонтанному мовленні. А також, післятекстові (*post-reading*) завдання направлені на контроль розуміння змісту, на стиснення, скорочення та інтерпретацію тексту і вміння висловити особисту думку щодо теми тексту, виходячи з базових знань, отриманих на заняттях зі спеціальних предметів. При виконанні таких вправ студенти розширюють свій словниковий запас за рахунок термінів, які є важливою частиною фахових текстів, знайомляться з особливостями перекладу складних граматичних конструкцій. Різноманітними видами вправ на формування навичок розуміння прочитаного, навичок пошукового та оглядового читання є такі вправи:

- 1) вправи на визначення найважливіших елементів (знаходження головної, другорядної інформації, складання переліку основних понять, ключових слів тощо);
- 2) вправи на вміння мобілізувати наявні предметні знання (складання схем головних понять, знаходження взаємозв'язку між ними);
- 3) вправи на розвиток умінь пошуку й ідентифікацій (добір синонімів, антонімів);
- 4) вправи на встановлення значень невідомих лексичних одиниць;
- 5) вправи на формування навичок переносу значень лексичних одиниць мови оригіналу у мову перекладу;

6) вправи на розвиток контекстуальної здогадки; (часто науковий зміст іншомовного матеріалу може випереджати знання понятійної термінології з рідної мови);

7) вправи на розпізнавання логіко-семантичних зв'язків;

8) вправи на формування навичок та вмінь перекладу граматичних явищ та конструкцій.

Методична література надає різні класифікації стратегій читання, загальна кількість видів яких може сягати 6 видів, але найбільш поширеною класифікацією є розподіл на такі види:

– **оглядове читання** (*skimming*), тобто розуміння загального змісту та основної ідеї тексту, отримання загального враження про текст;

– **пошукове читання/переглядове читання** (*scanning*), що передбачає пошук певної інформації (лексми, цифрової інформації), або перегляд тексту та виявлення основної ідеї, пошук ключових слів та визначення типу тексту;

– **поглиблене читання** (*careful reading* або *close reading*), де передбачений детальний аналіз та повне розуміння інформації змісту, включно з нюансами відтінків значень та емоційного забарвлення тексту.

Треба зазначити, що під час навчання професійно-орієнтованого читання студенти немовних факультетів виявляють слабкі базові знання з іноземної мови, є проблеми, пов'язані з навичками вищезгаданих типів читання [13]. Виконання лексичних вправ, розв'язання різних перекладацьких завдань і ситуацій, спрямованих на розвиток навичок контекстуальної здогадки, трансформації граматичної структури висловлювання, перефразування змісту, оперування синонімічними та антонімічними засобами сприяють усуненню проблем.

Характерною рисою саме біології є багата термінологія, до складу сучасної біологічної термінології входить кілька сотень тисяч слів і стійких словосполучень, які складають термінологічну базу. Це сформована терміносистема з багатовіковою традицією, історія біології відображена у формуванні її термінологічної бази. У період формування науки, латинь та грецька мови мали значний вплив на її розвиток, і відповідно, терміносистема біології значним чином інтернаціоналізована, тому певна частина часу має приділятися роботі з термінологією грецького та латинського походження.

З практичного досвіду викладання у групах 1–2 курсу, спеціальності 201 Агрономія (технології виробництва та агроменеджмент) та спеціальності 091 Біологія, 162 Біотехнології та біоінженерія, на адаптивному етапі курсу іноземної мови за професійним спрямуванням (перший семестр) підручники серії Career Paths, а саме Agriculture [16] та Genetic Engineering [19], з чітко структурованою системою лексичних вправ та поступовим збільшенням спеціальної термінології відповідають потребам вступного курсу. А словник спеціальних термінів (Glossary) в кінці кожної частини сприяє систематизації та контролю засвоєння лексичних одиниць. Посібник Карабана В.І. [8] щодо перекладу наукової та технічної літератури допомагає студентам працювати з автентичними текстами на всіх етапах навчання, та удосконалювати вміння та навички перекладу. Також студенти працювали з посібником Волгіна С.О. [6], що має достатню кількість різноманітних вправ, та літературою в оригіналі з інтернет-ресурсів, вправи та завдання до яких розроблялися окремо, та складають основу майбутнього посібника для студентів біологічної спеціалізації. Така різнопланова робота з фаховими текстами дала позитивні результати, що відобразилось у модульному та семестровому тестуванні.

Висновки. Результативність та успішність вивчення іноземної мови відбувається завдяки використанню різних видів читання, їх взаємодією та відповідністю послідовності видів читання цілям та завданням комунікативної ситуації. Основним завданням викладача є підбір певних методів навчання для створення умов ефективної підготовки студентів, з використанням усіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності, для набуття фахової компетенції. Ефективне засвоєння професійної лексики – це нерозривний та інтегрований процес засвоєння фахової лексики як рідною, так й іноземною мовами, який має послідовний і системний характер, що певною мірою полегшує не тільки розуміння, але й запам'ятовування значної кількості термінів. Усунення виявлених складнощів в процесі навчання можливе за впровадження системного підходу до формування професійної іншомовної підготовки студентів природничих спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабанова Г.В. Методика навчання професійно орієнтованого читання в немовному ВНЗ. К.: ІНКОС, 2005. 315 с.
2. Бараненкова Н. А. Роль перекладу у процесі навчання читання фахової літератури студентів немовних ВНЗ . Н. А. Бараненкова. Вісник ЛНУ. № 14(273), 2013. С. 77–82.
3. Болайто Р., Вест Р. Інтернаціоналізація українських університетів у розрізі англійської мови: Проект «Англійська мова для університетів». Київ. «Видавництво «Сталь», 2017. 154 с.
4. Вернигора С.М. Викладання фахових дисциплін англійською мовою в українському ВНЗ: освітній експеримент чи вимога сьогодення (на прикладі дисциплін кафедри реклами і зв'язків з громадськістю Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка). *Інтегровані комунікації*. Київ, 2016. С. 19–22.
5. Вискушенко С. А. Загальні особливості фахових мов (на матеріалі англійської фахової мови тваринництва). С. А. Вискушенко [Електронний ресурс]. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1721/1/44.pdf>
6. Волгін С. О., Козолуп М. С., Комар Р. І. Англійська мова для біологів: Навчальний посібник. Львів. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 279 с.
7. Вороніна Г. Р. Шляхи ефективного вивчення професійно-орієнтованої термінології студентами технічних спеціальностей [Електронний ресурс] Г. Р. Вороніна URL:<http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1135>.
8. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. В.І. Карабан. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
9. Король С. В. Вивчення іноземної мови як умова формування професійної компетентності сучасного фахівця. С. В. Король. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 161–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znp_2012_11_31.
10. Морська Л.І. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов для спеціальних цілей. *Іноземні мови*. 2002. № 2. С. 23–24.
11. Сарієва А. Сучасні підходи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі. *Новітні освітні технології*. 2012. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1065>
12. Тарнопольський О. Б. Методики навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: Навчальний посібник. О. Б. Тарнопольський. К. : Фірма «ІНКОС», 2006. 248 с.
13. Цимбал І. В. Когнітивні утруднення у процесі читання іншомовних наукових текстів та шляхи їх подолання. І. В. Цимбал. Вісник НТУУ – КПІ. *Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. Випуск 3. С. 86–90.
14. Grabe W. Teaching and Researching Reading. W. Grabe, F. Stoller. London : Pearson Education Longman. 2011. 291 p.
15. Jumpelt, R.W. Translating natural science and technical texts. Berlin. 2008.: Langenscheidt. 419 p.
16. Neil O'Sullivan, James D.Libbin. Agriculture. Career Paths. Express Publishing, 2011. 121 p.
17. Nord Ch. Translating as a Purposeful Activity: Functional Approaches Explained. Florence: KY, USA: Routledge, 2014. 161 p.
18. Vermeer, H.J. Skopos and Commission in Translational Action. In: Lawrence Venuti (Ed.). *The Translation Studies Reader* (pp. 221–232). London. 2000. New York: Routledge.
19. Virginia Evans, Jenny Dooley, Elizabeth Norton PhD. Genetic Engineering. Career Paths. Express Publishing, 2016. 120 p.
20. Wills W. The Science of Translation. Problems and Methods. Gunter Narr Verlag Tubingen, 1982. 292 p.

S. Bortnyk, L. Hikov. Working with Special Texts in Biology in ESP learning. – Article.

Summary. The peculiarities of working with professional texts and the variety of exercises in learning a foreign language for special purposes and the formation of foreign language communicative competence are considered.

Key words: English for special purposes, professional competence, terminology, teaching reading, professional texts, types of exercises.